

Maria Majercik și Olga Plahotnik

**Protest feminist banal
în Ucraina post-Maidan**

Revizuirea conceptelor de națiune și colonialism

Pagini Libere este un colectiv editorial anarhist.

Suntem un colectiv antiautoritar și ne ghidăm după principiile solidarității, întrajutorării și egalității.

Scopul nostru este acela de a oferi publicații (cărți, broșuri, zine etc.) în limbi folosite local (română, maghiară) sau internațional (engleză, franceză etc.), în ideea de a populariza și inspira viziuni și practici alternative la sistemul actual.

Tradiția libertară a fost întotdeauna una în care broșurile, cărțile, manifestele etc. au circulat liber, neîngrădit. Continuând această tradiție, materialele publicate de noi pot fi folosite, adaptate sau modificate de către oricine dorește acest lucru, însă nu cu un scop comercial. Cerem, pe cât posibil, persoanelor care folosesc materialele publicate de noi sau părți din acestea să specifice sursa de unde au preluat materialele respective.

Colectivul Pagini Libere este conștient de impactul ecologic al cărților în format fizic, așa că îți reamintim:

Împarte

Cu cei dragi, din familie sau comunitate, cărțile tale.

Donează

Cărțile de care crezi că nu mai ai nevoie.

Nu arunca

O carte, oricât de deteriorată, nu se aruncă niciodată.

Repară

Fă-ți timp pentru a repara o carte și dă-i șansa ca ea să lumineze mintea altor oameni.

Nu cumpăra ce nu ai nevoie

Nu cumpăra cărți doar de decor.

Cumpără numai ceea ce te interesează cu adevărat.

pagini-libere.ro | editurapaginilibere@protonmail.com
[instagram.com/paginilibere](https://www.instagram.com/paginilibere) | [facebook.com/editurapaginilibere](https://www.facebook.com/editurapaginilibere)

Protest feminist banal¹ în Ucraina post-Maidan

Revizuirea conceptelor de națiune și colonialism

Maria Majercik și Olga Plahotnik

²Într-o zi fierbinte de vară, pe 18 iunie 2017, a izbucnit un scandal imens, nemaivăzut în comunitățile feministe și LGBT³ ucrainene. Acesta a declanșat o explozie de dezbateri care continuă până în ziua de azi. Motivul acestei anxietăți colective a fost o pancartă afișată în acea zi la Kiev Pride. Pe pancartă scria: „Moarte națiunii, *queer* dușmanilor săi”, păstrând structura și ridiculizând mesajul celebrului salut al extremei drepte „Glorie națiunii! Moarte dușmanilor săi!”. Semnificativă era și combinația de culori: primul rând era scris în negru și roșu (culorile steagului de extremă dreaptă ucrainean), în timp ce al doilea rând era mov și negru și înconjurat de inimi pictate în aceleași culori, făcând referire la steagul anarha-feminist.

1. În original *uneventful*. Termenul face referire la opoziția față de standardele succesului în termenii sistemelor de finanțare de proiecte bazate pe granturi (vezi și nota 11). Deoarece nu am găsit o formulare care să implice respingerea ideii de *event*, am ales să traduc conceptul prin cuvântul *banal*. Acest termen respinge standardele de inovație și excepționalitate, care sunt folosite de obicei în evaluarea proiectelor și care pot fi, deci, un factor decisiv în primirea (sau nu) a unei finanțări (n.tr.).

2. În ultima vreme, multă lume din geografiele noastre s-a obișnuit, sub presiunea limbii engleze, să folosească transcrierea englezească din limbile care folosesc alfabetul chirilic. Am ales ca în cazul de față să facem transcrierea în limba română, din moment ce există niște reguli simple, precum și literele corespunzătoare foneticii ucrainiene. Dar, din moment ce pe internet majoritatea numelor vor fi găsite mai degrabă în varianta englezească, vă oferim următoarea listă de transcrieri a sunetelor din română în engleză: j > zh; ii > y; ie, ia > ye, ya; ț > ts; ci, ce > chy, che; ș > sh; î > y (n.n.).

3. Folosim abrevierea LGBT ca termen convențional, prin care se autodefinesc majoritatea organizațiilor corespunzătoare. Refuzăm să adăugăm alte litere sau “+” din cauza perspectivei noastre critice asupra politicilor identitare care stau la baza acronimului și a ideii neoliberale de incluziune. În plus, activistx intersex din Ucraina luptă împotriva „împingerii” incluziunii în acronim, iar grupurile feministe queer (care stau în centrul acestui capitol) își dezvoltă denumirea în opoziție față de politicile identitare LGBT.

În zilele de după Pride, multe organizații LGBT, activistx au criticat vehement pancarta, au condamnat-o pentru caracterul său provocator, pentru lipsa de respect față de națiunea ucraineană. (Al doilea rând a fost considerat o înlănțuire de cuvinte fără sens). Comunitatea activistă ucraineană a cerut identificarea și pedepsirea celor care afișaseră pancarta. Unx activistx au mers atât de departe încât au propus reclamarea acestei amenințări la adresa siguranței naționale la autoritățile guvernamentale. De atunci, toate marșurile feministe sau pro-LGBT semnificative din orice oraș ucrainean au stârnit noi valuri de dezbateri despre cum să fie împiedicată afișarea unor mesaje politice perturbatoare, despre cenzurarea pancartelor de către organizatorx și despre ce altceva s-ar mai putea face în acest sens. Dacă urmărim și analizăm cu atenție discuțiile pe care le-a stârnit respectiva pancartă, observăm că afirmația „Moarte națiunii” atinge un punct sensibil legat de una din cele mai importante probleme în Ucraina contemporană post-Maidan: problema națiunii și a naționalismului.

Maidanul (cunoscut și ca #*Euromaidan* sau *Revoluția Demnității*) este un eveniment ucrainean revoluționar care a avut loc în iarna anilor 2013-2014 și a durat mai bine de trei luni, cuprinzând atât perioade pașnice, cât și perioade mai violente. Maidanul, anexarea ulterioară a Crimeei și intervenția militară din partea Rusiei în partea de est a Ucrainei au dus la transformări politice majore în regiune. Din ce în ce mai multx academicienx folosesc termenul de „Ucraina post-Maidan” pentru a marca această fractură.

În acest text vom explora modul în care imaginarul feminist și practicile activiste s-au reorientat, în contextul peisajului politic în continuă schimbare al Ucrainei post-Maidan, în ceea ce privește vocabularul „naționalismului” și al „colonialismului”. În urma studiului, am identificat o formă relativ nouă a activismului feminist (noi îl numim „banal”) care urmărește atât o agendă anti-naționalistă, cât și una anti-colonială. Ne folosim de analiza datelor online *open-access* și de observația participativă pentru a explora acest fenomen și pentru a înțelege în ce fel provoacă această nouă formă de activism discursul dominant, formele convenționale de activism feminist și LGBT, și cum reconfigurează ea întreaga

scenă activistă ucraineană. În prezentarea acestui nou fenomen social, oferim și o teoretizare în sens mai larg a feminismului est-european contemporan, la intersecția sa cu postsocialismul, (post)colonialismul și cu circuitele puterii imperiale la nivel global.

În ceea ce privește poziționarea noastră în raport cu cercetarea de față, ne recunoaștem statutul de participante la Maidan și de membre ale comunităților feministe din perioada pe care o studiem. Această poziție a deschis anumite posibilități epistemice, în timp ce la unele nu am avut acces. Întrucât noi suntem „sitate material și discursiv” (Lykke 2010, 5) în spațiul marginal al Europei de Est postsocialiste, pe timp de război, în corpurile noastre genizate și în cadrul activismului feminist din afara *mainstream*-ului, ocupăm o poziție care ne permite să problematizăm unele puncte de vedere asupra activismului feminist și LGBT ucrainean, inclusiv cele predominante în mediul academic vestic. În același timp, suntem percepute de regulă drept *outsiders* „academice” în comunitățile activiste „non-academice”, deoarece avem privilegii specifice și ne confruntăm cu mai puțină vulnerabilitate decât multx activistx de „la firul ierbii” din Ucraina. Recenta noastră colaborare cu universitățile vestice ne pune într-o situație cu atât mai dificilă.

Naționalism civic în Ucraina: context

Înainte de începutul anilor 2000, feminismul exista în Ucraina predominant sub formă de discurs, mai exact el fusese elaborat mai degrabă într-un context academic de către anumite cercetători și anumite centre de cercetare. Problema națiunii și a naționalismului se situa în centrul acestor cercetări, câteodată în raport cu un cadru de referință postcolonial. În urma analizei dezbaterilor academice ale Centrului pentru Studii de Gen din Kiev, deschis în 1998 în cadrul Institutului de Studii Literare al Academiei Naționale de Științe Ucraineană, Tatiana Jurjenko observa cum cercetările

se identifică cu un soi de „feminism postcolonial”, dar ținta criticii „postcoloniale” nu este clară. Nu este vorba de un „discurs centrat pe Occident”, așa cum e cazul,

de obicei, în studiile postcoloniale, ci, înainte de toate, centrat pe influența culturală rusă (sovietică), din trecut și din prezent.

(Jurjenko 2001, 11)

În publicațiile ei ulterioare, Jurjenko a propus termenul de „feminism național” (2008) pentru a desemna forma dominantă a discursul feminist în Ucraina. E neclar, totuși, dacă adjectivul „național” se referă la un stat național sau la etnie/cultură/limbă: față de limba engleză, cuvântul „național” are două sensuri destul de diferite [în limba ucraineană, *n.tr.*]. Ambiguitatea semantică a fost determinată istoric. Dacă, în engleză, adjectivul „național” se referă la contextul statelor naționale deja formate, ucrainenii au fost, pe de altă parte, un grup etnic fără un stat propriu, trăind pe un teritoriu subjugat de către imperii multietnice, devenind ulterior o republică din URSS, așa că sensul cuvântului „național” nu a fost legat de conceptul de stat. În mod tradițional, „național” se referea la etnie/limbă; el a căpătat o nouă înțelegere, legată de conceptul de stat, abia după 1991. Noi presupunem că, în 2008, adjectivul *național* din conceptul de „feminism național” prelua o gamă largă de înțelesuri, de la cele centrate pe etnie până la cele centrate pe stat. Pe atunci, retorica *naționalismului* era asociată cu ideologia de extremă dreaptă, dar niciodată cu discursuri sau practici feministe.

După Maidan și după izbucnirea războiului, din ce în ce mai multe colective activiste și persoane din Ucraina au început să se identifice cu „feminismul *naționalist*”, cu referințe directe la un cadru postcolonialist. Aceste tendințe pot fi urmărite, de exemplu, pe pagina *Feminism UA* – cea mai mare comunitate feministă ucraineană de pe Facebook:

Suntem un stat postcolonial, o națiune postcolonială, deci nu ne putem dezice de naționalism... Nu naționalismul, ci imperialismul bolșevic a fost cel care a adus feminismul ucrainean într-un punct de fundătură și a sufocat atât feminismul, cât și naționalismul. Din această cauză nu trebuie să respingem naționalismul, ci să ni-l revendicăm. Trebuie să ni-l luăm înapoi de la dreapta radicală și să îl reappropriem.

Pentru următoarea manifestație feministă propun sloganul: „Feminismul este ideea națională ucraineană”

(Comentariu pe Facebook pe pagina *Feminism UA*, Martie 2017)⁴

Popularitatea tot mai mare a retoricii naționaliste este tipică pentru societatea ucraineană post-Maidan și cex mai importantx cercetătorx ucraineenx și intelectualx publicx au reflectat asupra ei. În opinia lor, pe parcursul Maidanului și în timpul războiului care a urmat, însuși sensul cuvântului „naționalism” a fost reformulat substanțial. Ei susțin că evenimentele au dat naștere unei noi forme de naționalism, care acum e „civic” sau „politic”, în contrast cu forma sa veche, „etică” sau „culturală”. Noul naționalism civic este perceput drept inclusiv, „un naționalism sănătos și pozitiv care unește națiunea politică, indiferent de apartenența etnică” (citată din Kulik 2014, 105). Astfel, înțelesul naționalismului s-a deplasat de la un înțeles centrat pe etnie către unul centrat (ca în vest) pe stat. În cele din urmă, în societatea ucraineană contemporană, imaginarul noului naționalism civic este lăudat predominant pentru progresismul său și pentru afinitatea sa pentru Europa și etichetat drept „nimic mai mult decât dragostea pentru propriul popor și dorința de a-ți vedea propria țară eliberată” (Kulik 2016, 604).

Deși suntem mânate de aceeași dorință de a ne „vedea propria țară eliberată”, nu putem, totuși, să celebrăm naționalismul civic pe deplin, din două mari motive. În primul rând, vedem cum naționalismul civic participă la construcția unei noi alterizări care produce o nouă clasă de „cetățeni inadecvați” și „ucraineni inadecvați”. Al doilea motiv este eurocentrismul necritic specific pentru discursul naționalismului civic. În cele ce urmează vom analiza mai îndeaproape cele două argumente.

În ciuda imaginii sale inclusive și a validării pe care o primește la nivel larg, naționalismul civic contribuie la un nou val masiv de alterizare și stigmatizare care, încă o dată, a divizat societatea ucraineană. Acest nou val de alterizare a

4. <https://www.facebook.com/groups/feminism.ua/permalink/1429672707063764/> Din moment ce toate citatele din materiale empirice sunt în ucraineană și rusă (în original n.tr.), toate traducerile în engleză sunt realizate de noi. În acest capitol cităm doar surse *open-access*.

apărut simultan cu ascensiunea „naționalismului civic” și, se pare, în relație cu el. În timp ce participanții și participantele la Maidan au fost construite, prin retorica „Revoluției Demnității”, drept cetățene și cetățeni avansați, pro-Europa, care și-au câștigat/merită demnitate, o altă parte a societății (sfera ei e neclară și limitele se schimbă constant, dar de obicei e vorba de persoanele din regiunile estice și sudice ale Ucrainei) este desemnată drept înapoiată și nu destul de emancipată. Aceștia sunt oameni despre care s-a spus că sunt „blocați în trecutul sovietic” și că nu au dezvoltat un nivel destul de înalt de „conștiință națională”, deci ar fi lipsiți de demnitate. Imaginea lipsei de demnitate a fost întreținută prin numele derogatoriu și dezumanizant *vata*, propus în timpul „Revoluției Demnității”. Cuvântul *vata* (literalmente „vată din bumbac”) este derivat din *vatnik* – o geacă ieftină captușită cu vată, care obișnuia să fie o ținută tipică pentru muncitorii și muncitorii sovietici, țărânci și țărani, prizoniere și prizonieri.⁵ *Vatnik* era, de asemenea, ținuta clișeică a sovieticilor în imaginarul vestic din timpul Războiului Rece. Fiind invective, *vata* (și *vatnik*) se referă la condiția sovietică echivalată cu sărăcia și înapoierea; recent, a căpătat sensul suplimentar de prostie. În retorica populară acești oameni ar avea „vată în loc de creier”. Având în vedere că, în prezent, mai mult de 5 milioane de oameni din regiunile estice ale Ucrainei sunt afectați în mod direct de război, având nevoie de ajutor umanitar (conform retoricii instituțiilor internaționale precum OCHA, 2020, dar și guvernului ucrainean), se pare că acest nou val de alterizare vizează unul din cele mai vulnerabile segmente ale populației. De aceea este, în opinia noastră, esențial să ne confruntăm cu imaginarul naționalismului civic într-un mod mai critic. Așa cum a sugerat Said, rezistența naționalistă în fața imperialismului trebuie să fie „mereu critică față de ea însăși” (Said 1994, 219).

5. Îi suntem recunoscătoare Madinei Tlostanova pentru că ne-a atras atenția asupra acestor detalii.

Colonialism și colonialitate: cadrul teoretic

Înainte de Maidan, retorica naționalistă avea o conotație mai degrabă negativă în discursul public ucrainean. După Maidan, conotația negativă a început să fie interpretată ca o rămășiță a trecutului sovietic:

Încă din primii ani de independență, [naționalismul] a fost unul din cele mai controversate subiecte în societatea și politica ucraineană, întrucât persoanele care vedeau în naționalism un motor al eliberării naționale se loveau de cele și cei care aveau la postulatul sovietic care echivala naționalismul cu nazismul.

(Kulik 2016, 603)

În lucrarea lui Volodimir Kulik, atitudinea sovietică negativă față de naționalism este opusă interpretării vestice, care e considerată una pozitivă: „Dacă mergi în America ori în oricare din țările europene, vei observa cât [de puternice] sunt sentimentele patriotice și naționaliste. Vezi steaguri peste tot. E ceva normal” (Kulik 2016, 605). Astfel, concluzionează Kulik, „naționalismul joacă un important rol pozitiv în multe societăți, inclusiv cele pe care [oamenii] le iau ca exemple pentru Ucraina” (ibid., 604–605).

În acest capitol nu contrazicem vreuna din aceste afirmații, ci vrem să aducem în discuție perspectiva puterii coloniale care, la rândul ei, este esențială pentru interpretarea naționalismului pe care o propunem. Vestul susține, într-adevăr, expresii ale naționalismului, însă preponderent pe cele ale naționalismului occidental, în timp ce formele anticoloniale, non-vestice ale naționalismului sunt „condamnabile în esență”, conform lui Said (1994, 216). Suntem atente la această nuanță și o considerăm importantă atunci când ne construim perspectiva asupra „colonialității”, un concept central în gândirea decolonială. Conform lui Anibal Quijano, colonialitatea este „în continuare cea mai generală formă de dominație din lume în zilele noastre, odată ce colonialismul ca ordine politică explicită a fost eradicat”. Din perspectiva gândirii decoloniale, colonialitatea este interpretată ca o matrice fundamentală a puterii care operează prin controlul a patru domenii

interconectate: economia, autoritatea sau guvernarea, genul și sexualitatea și producerea de cunoaștere și de subiectivități (citată din Gržinić, Kancler și Rexhepi 2020). În concordanță cu această conceptualizare a colonialității, dezvoltăm o perspectivă critică asupra a două mari regimuri ale puterii coloniale care, împreună, creează un cadru specific al marginalizării și subjugării Ucrainei. În primul rând, este vorba de imperialismul rus, ușor de identificat, care plasează Ucraina în poziția de „mică” provincie a sa (Rusiei, n.tr.). Apoi vorbim de hegemonia imperialismului vestic, mai greu de recunoscut, care poziționează Ucraina drept o periferie a Europei încă nu îndeajuns de modernă/civilizată. Coruptă de regimul sovietic, Ucraina a fost mai apoi „lăsată în brațele democratizării și europeanizării, ca procese normalizatoare”. Cu toate acestea, ea rămâne în continuare în urmă. Între aceste două centre imperiale rivale, Ucraina apare, în cuvintele Mariei Sonevițki, drept

o frontieră esențială, o zonă tampon, un prag, cel mai apropiat „acolo” pentru un „aici” european sau rus. Oamenii și teritoriile ei „sălbaticе”, aflate sub observația atâtor străini, au fost temperate tocmai prin apropierea de acești observatori „civilizați”.

(Sonevițki 2019, 4)

În termeni economici, valoarea principală a Ucrainei este, pentru ambii centri imperiali, furnizarea forței de muncă ieftine (în construcții, agricultură, muncă de îngrijire și muncă sexuală) pentru cetățenii vestici și ruși de prim rang. Iulia Iurcenko interpretează, pe bună dreptate, cauza crizei și a războiului astfel: „Ucraina a căzut victimă răspândirii neînduplecate a imperiului capitalului, locul unde imperialismul geopolitic capitalist rus și cel vestic s-au ciocnit” (Iurcenko 2020).

Având acest cadru teoretic drept fundament, studiul nostru privește către scena activistă feministă contemporană din Ucraina în căutare de grupuri sau inițiative care să conteste discursul liniștitor al naționalismului civic justificat prin postcolonialism. În timp ce discursul feminist *mainstream* din Ucraina

post-Maidan caută să corespundă naționalismului militarizat (Maiercik și Plahotnik 2019), există și alte răspunsuri la transformările politice post-Maidan. În secțiunile ce urmează, examinăm aceste alternative, concentrându-ne pe un fenomen nou, activismul feminist banal, și mai ales pe relația acestuia cu discursurile despre naționalism și despre colonialitate.

Activism feminist banal: poziționare și strategie

În momentul realizării studiului nostru, numeroase colective activiste împărtășeau o poziție critică vizavi de tendințele naționaliste și neoliberale ale activismului ucrainean feminist și LGBT, precum și ale întregii societăți în sens mai larg. Toate aceste colective operau în grila banalității, a anonimatului și a eșecului (în înțelesul său opus definiției capitaliste a succesului). Desemnăm această formă de activism ca fiind „banală”, împrumutând termenul din studiile despre activismul urban în Europa Centrală și de Est de Elzbieta Korolczuk și Kerstin Jacobsson. Autoarele definesc activismul banal drept „*lowkey*, la scară mică, inițiat de către indivizi pe cont propriu sau de grupuri mici, informale, despre care se discută foarte puțin în mass-media și în discursul public” (Jacobsson și Korolczuk 2019, 6). Ele susțin că activismul banal provoacă o înțelegere restrânsă a politicii și ilustrează o modalitate alternativă de „devenire politică”, pledând astfel pentru studiul protestului banal drept cale către o imagine mai fidelă a societății civile și o conceptualizare mai nuanțată a dezvoltării acesteia.

În sprijinul acestui apel împrumutăm conceptul și îl redefinim parțial conform fenomenului pe care îl explorăm în studiul nostru. Pentru noi, activismul banal se referă la situarea specifică a unui activism politic care împărtășește ideile și spiritul solidarității intersecționale și al criticii feministe asupra naționalismului, capitalismului, rasismului, homofobiei, transfobiei și cisheterosexismului. Aflate la marginea unor multiple scene activiste – mai exact feministe, LGBT, stângiste și anarhiste – aceste grupuri și-au dezvoltat strategii specifice și tactici care combină diferite forme de activism offline și online. Arta politică are o importanță

specială în poziționarea lor. Faimos în spațiul online pentru ingenioasele lui caricaturi politice, de exemplu, grupul FRAU se poziționează drept o colectivă de *artivism* (i.e., artă + activism).⁶ Cooperativa textilă ReSew, feministă și anti-capitalistă, își afirmă adeziunea la *craftivism*.⁷ Mediul în care se exprimă grupul *Pva Pva* este arta stradală – grafitti, mai exact.⁸ ZBOKU se definește pe sine ca „inițiativă creativă”.⁹ *Grouping Salt* este tot o colectivă creativă care urmărește „să transforme arta dintr-un canon elitist lipsit de substanță într-o declarație politică (manifestul *Grouping Salt*¹⁰). Canalul Lyeska „opune rezistență în fața inegalității și a invizibilizării” prin benzi desenate.¹¹ Trupa Rozmîta povistka se poziționează drept „un proiect de karaoke politic ... care le oferă oamenilor șansa de a cânta când aceștia nu au șansa să vorbească” (Rozmîta povistka 2019).

Altă trăsătură semnificativă a grupurilor feministe banale din Ucraina este refuzul lor intenționat de a se instituționaliza și de a fi incluse în economia neo-liberală a proiectelor finanțate prin granturi, care presupune etalarea constantă a „cazurilor de succes” și furnizarea unor indicatori cantitativi ai „succesului”, care se reduc adeseori la numărul de „events”¹², like-uri și participante. În încercarea de a îndeplini aceste cerințe și de a atrage cât mai mulți participanți, grupurile feministe instituționalizate (ONG-urile) sunt forțate, de obicei, să promoveze o agendă mai degrabă populistă și să renunțe la probleme politice mai importante.¹³

6. www.facebook.com/fraugroup/

7. www.facebook.com/ReSewKyiv/

8. Grupul a fost activ online, pe Facebook, din 2016. Acum lucrările lor și un interviu sunt valabile în arhiva online ZBOKU:

https://zbokuart.wordpress.com/people/ukraine/pva/?fbclid=IwAR2XXCsDEft2nxfSU-keOqZKxRU0RLmoFe_tT3CX5zf1mg9-QrZKZ1ixqwQ4

9. <https://zbokuart.wordpress.com/about/>

10. www.facebook.com/queerfemsalt/photos/a.567906250281661/567905733615046/?type=3&theater

11. <https://t.me/llyeska>

12. E interesant faptul că, sub influența economiei occidentalocentrice bazată pe granturi, cuvântul *event*, care poate fi tradus cu ușurință în ucraineană, e folosit, în activismul ONG-ist din ce în ce mai des fără să fie tradus, deci în engleză. Răspândirea și asimilarea acestui neologism împrumutat e alt motiv pentru care ni s-a părut așa potrivit conceptul de *uneventfulness* (n.tr. Așa se explică și faptul că am ales să nu traduc termenul, ci să păstrez vocabularul specific ONG-urilor).

13. Deși noi expunem în mod critic complicitatea ONG-izării feminismului cu interesele economiei globale bazată pe granturi, e important și să recunoaștem posibilitățile ONG-urilor să

În schimb, colectivele activiste banale resping ideea de succes și de influență în rândul maselor și își concep astfel intervențiile feministe, offline sau digitale, în alte moduri. Conform colectivei *Grouping Salt*, „întrucât suntem anarhofeministe queer, nu ne pasă de „popularitate în rândul maselor” sau de „eficiență”. Noi nu luptăm pentru un loc sub Soare; ne creăm propriul nostru loc și propriul nostru Soare” (manifestul *Grouping Salt*¹⁴). Membrxle *ReSew* își gândesc poziția în mod similar:

De la un punct încolo, am decis să nu mai lupt (pentru un concept, pentru marșul de 8 martie sau pentru Kiev Pride); în schimb, m-am dat într-o parte și am făcut ceea ce am crezut că e corect. Și asta e protestul meu anticapitalist.... Nu-mi voi consuma toată energia ca să conving oamenii că agenda mea e cea corectă, în timp ce agenda altcuiva este greșită. Asta îmi aduce aminte de cursa de șoareci capitalistă. Nu voi face asta pentru că îmi pasă de resursele mele și ale tovarășxlor.

(ReSew 2019)

Retorica grijii din citatul de mai sus nu e întâmplătoare, ci indică, mai degrabă, o altă trăsătură a activismului feminist banal, mai exact prioritizarea grijii și susținerii reciproce în agenda politică: „grija de sine ca armă” (Ahmed 2014). În aceeași cheie, activistxle din *Rozmîta povistka* descriu trupa ca pe „un proiect de grijă pentru noi și pentru tovarășxle noastrx, un mod de a gestiona *burnout*-ul activist (și nu numai)” (*Rozmîta povistka* 2019). Mai mult, toate grupurile de activism banal menționate în acest articol alcătuiesc o rețea pentru activități comune, împărtășirea resurselor, grijă și susținere reciprocă.

Căutarea unor moduri alternative de angajare politică a condus la dezvoltarea unor practici digitale și non-digitale care îmbrățișează *anonimitatea* drept un mod de a acționa în afara formelor capitaliste de recunoaștere și de succes. Conform

opună rezistență față de regulile capitalismului. Există dovezi că unele ONG-uri din Ucraina și-au împărțit resursele cu grupurile banale, ca să susțină agenda subversivă feminista anti-militaristă fără a de-anonimiza activistx.

14. www.facebook.com/queerfemsalt/photos/a.567906250281661/567905733615046/?type=3&theater

acestei strategii, unele grupuri au părăsit Facebook (care era cea mai populară platformă de social media din Ucraina la vremea studiului nostru) și și-au mutat activitatea pe alte platforme online, precum Telegram.¹⁵ O astfel de mișcare le permite să-și asigure anonimitatea într-un mod mai eficient și să părăsească o platformă online neoliberală, cu reclame țintite și o măsurare amănunțită a vizibilității. E demn de menționat că canalele de Telegram nu au opțiuni pentru like-uri sau comentarii de la cititorx; posibilitatea să ajungi la canalul unor creatori sau creatoare e și ea limitată. Anonimitatea facilitează un puternic discurs despre acțiunea directă, a cărei prioritate este mesajul politic în sine și nu un prestigiu individual, vizibil pentru public. Respingând logica neoliberală a succesului și a progresului, activistx banalx privesc către strategiile „artei queer” de a „eșua, pierde, uita, desface, descompune, decădea” (Halberstam 2011, 2). O membră a inițiativei ZBOKU enunță acest principiu astfel:

Când oamenii vorbesc despre marginalitate, ei pleacă de la premisa că e posibil să părăsești spațiul marginal pentru o poziție mai bună, centrală. Dar ce-ar fi să ne imaginăm că mergem altundeva, într-o lume paralelă, încât să nu ne pese de întregul sistem care ne-a împins la margine? ... Putem să ne desprindem de sistemul normativ și să creăm un spațiu alternativ complet nou.

(Vișnia Vișnia, geo și Siaivo 2020)

În fine, încă o trăsătură distinctivă a activismului banal trebuie explicată în detaliu: folosirea comună a cuvântului *queer* în descrierea sa. O membră a cooperativei *ReSew*, de exemplu, a propus următoarea înțelegere a termenului:

E esențial pentru critica queer să privească din poziția opresatxlor. Mă refer aici la mai multe forme de opresiune – socială, economică, de asemenea în funcție de accesul la cunoaștere, sexualitate și abilitate – sunt multe forme. Teoria queer este o metodă critică care ține cont de toate formele de opresiune ... de aceea mă

15. Telegram este un serviciu de mesagerie *cloud-based* și de *voice over IP*. Deoarece mesajele Telegram sunt puternic criptate și se pot autodistrage, aceasta este cea mai populară platformă printre activistx preocupatx de siguranță și de anonim.

atrage această metodă... Într-o anumită măsură, pentru mine *queer* și *intersecțional* au același sens.

(ReSew 2019)

Interpretarea activistă oferă o perspectivă destul de specifică contextului ucrainean contemporan asupra termenului „queer”. În discursul mainstream, *kvir*, care sună ca un împrumut din limba engleză, se referă la o anumită identitate, precum cea genderqueer, genderfluid sau nonbinară de sub acronimul „LGBTQ”. Alt înțeles al cuvântului „queer” care circula la momentul realizării studiului indica poziția politică a unora dintre inițiativele de la firul ierbii și nu un tip de identitate.¹⁶ Diferența de sens față de „queer ca identitate” s-a produs și prin experimente lingvistice în ucraineană sau rusă: *kvirii*, *kvirniia*, *kviriiio*, care înseamnă „queerș”, și *kvirnuti*, care înseamnă „queerizat”. E important de menționat că, în discursul activist feminist sau LGBT mainstream, aceste grupuri sunt condamnate de obicei ca fiind „inamici din interior” care provoacă discuții „necesare” (despre naționalism și rasism, de exemplu) și „diluează” agenda principală.¹⁷ O ostilitate asemănătoare întâmpină și teoria queer ca domeniu producător de cunoaștere, pentru că ea pune la îndoială premiza că „așa ne-am născut”, care stă la baza politicilor LGBT, sau agenda feministă care se concentrează exclusiv pe „drepturile femeilor”. Astfel, în contextul ucrainean, unde teoria queer de-abia se discută în instituțiile de învățământ, este marginalizată în discursul academic și respinsă de activismul mainstream, denumirea și poziționarea drept „queer” a colectivelor banale este un gest radical.

În același timp, unele grupuri și-au dezvoltat treptat o atitudine critică la adresa terminologiei „queer” și au început să propună noi concepte înrădăcinate în contextul local. De exemplu, o membră a trupei *Rozmîta povistka* explică strategia în felul următor:

16. Această poziționare este apropiată de ceea ce Leticia Sabsay numea „queer în mod politic” (2013).

17. Unul din grupurile banale include aceste acuzații în numele ales: *Rozmîta povistka* înseamnă „agendă neclară”.

În ceea ce privește poziția noastră politică/ideologică, o putem numi feminism anarhist queer. Dar această categorie este occidentalocentrică, așa că preferăm să ne gândim la agenda noastră ca fiind o variație locală a agendei anticapitaliste, anti-heteronormative și anti-patriarhale.

(Rozmîta povistka 2019)

Încă un exemplu al acestei strategii îl oferă colectiva banală ZBOKU. Numele său este un joc de cuvinte ucrainene format din *zboku* (care înseamnă „deoparte”, „lângă”) și *zbocenstvo* („perversitate”): „*Zbocenstvo* este arta de a trăi pe lângă normă”, afirmă sloganul grupului. Deși, inițial, colectiva ZBOKU se identifica cu „arta queer”, au introdus, la un moment dat, conceptul de *zboku* ca un gest decolonial în fața cuvântului „queer”:

zbocenstvo distorsionează până și conceptul de „queer”: il întoarce pe dos și plasează conversația în est în loc de vest, în sud în loc de nord, dedesubt în loc de deasupra, pentru că există mizerie și furie în „*zbocenstvo*”.

(site-ul ZBOKU¹⁸)

Conform acestui principiu, membrx ZBOKU au început să-și spună „activistx *zboci*” (în loc de „activistx queer”) și să-și numească aria de interes „artă *zboci*”.¹⁹

În concluzie, protestul banal este o nouă formă de activism feminist definit de o poziționare politică clară, de caracterul său non-formal, de refuzul său de a se instituționaliza, precum și de căutarea unor noi moduri de a acționa online și offline. În următoarea secțiune vom investiga modul în care poziționarea politică a activismului banal este produsă de (și produce) o interpretare critică feministă a discursului naționalist și a urmărilor sale material-simbolice asupra grupurilor și comunităților vulnerabile pe timp de război.

18. Versiunea originală: “Збоченство збочує навіть ‘квір’ – перевертає його і повертає розмову з заходу на схід, з півночі на південь, згори донизу. Адаже у ‘збоченстві’ – злиденність і злість” [Zbocenstvo zbociuie navit ‘kvir’ – perevertaie iogo i povertaie pozmovu z zahodu na shid, z pivnoci na pivden, zgori donizu. Adje u ‘zbocenstvi’ – zlidennist i zlist.] (<https://zbokuart.wordpress.com>).

19. Simpozionul interdisciplinar „V teme’: Sex, Politics and LGBT Life in Central Asia,” Bishkek, 22 martie 2019.

Despre eroi și națiune

Caracterul defensiv al războiului din estul Ucrainei a făcut perspectiva critică asupra militarizării în creștere aproape imposibilă. Nici măcar preocuparea feministă tipică pentru violența de gen asociată războiului nu își găsește destul spațiu pentru discuții sau pentru o formă de rezistență. Dimpotrivă, figura eroică a „apărătorului națiunii” este lăudată și protejată intens în discursul public, iar promovarea implicării femeilor în armată a devenit prioritară în spațiile feministe.

Într-un asemenea context, activismul banal exprimă critici feministe la adresa militarizării, atrăgând atenția asupra legăturii dintre militarizare, naționalism, heteropatriarhat și violență. Unul din aceste exemple este graffiti-ul grupului *Pva Pva*.

Acest graffiti pe fundalul steagului național a fost făcut pe timp de noapte într-un spațiu public, apoi fotografiat și răspândit pe internet. Mesajul este: „Războiul l-a violat pe soțul meu. Acum el mă violează pe mine. Glorie violatorilor! Glorie eroilor!”. Pe pagina de Facebook a grupului (care acum nu mai există), poza era însoțită de un comentariu care explica ideea activistxlor mai în detaliu:

Hai să ne susținem surorile în lupta lor împotriva culturii violului. Fiți furioasx și rebelx, zdrobiți instituțiile și sistemele de opresiune! Războaiele, statele, armatele și bisericile perpetuează privilegiile bărbaților albi hetero.

Fraza „Glorie violatorilor! Glorie eroilor!” ne interesează aici în mod particular, pentru că reformulează ironic faimosul salut „Glorie Ucrainei! Glorie eroilor!” care are o istorie specifică în raport cu Maidanul și cu activismul feminist. Salutul a fost creat de către Organizația Naționaliștilor Ucraineni și de către Armata Insurecțională Ucraineană în anii ‘30. Înainte de Maidan, el era cunoscut doar în mediile de extremă dreaptă. Cu toate acestea, în timpul Maidanului și după, a fost folosit frecvent de marea majoritate a populației din Ucraina. Legitimarea completă a salutului s-a petrecut în 2018, când a devenit salutul oficial al armatei

și al poliției ucrainene.²⁰ Remarcabil este faptul că *Zinocea Sotnia* („Brigada femeilor”) – o unitate militară de femei din timpul Maidanului din 2014 – a găsit o singură problemă la salutul deja popular pe atunci: caracterul său androcentric. Femeile au sugerat să se înlocuiască „Glorie eroilor!” cu „Glorie eroinelor!” (Maiercik și Plahotnik 2019). Această înlocuire nu a eliminat logica dezumanizantă a salutului care stabilește o opoziție între „eroii” glorificați ai națiunii și populația non-eroică, „restul”, ale căror vieți nu contează sau sunt mai puțin valoroase. Nici nu a șters esența militaristă al salutului. Când *Pva Pva* a batjocorit „Glorie Ucraine! Glorie eroilor!” în graffiti-ul lor, ei și-au exprimat dezaprobarea la adresa fascinației comune pentru salut și i-au expus logica violentă.

Vrem să ne întoarcem, pentru un moment, la pancarta „provocatoare” menționată la începutul capitolului, care batjocorea alt salut naționalist popular acum, „Glorie națiunii! Moarte dușmanilor săi!”, și să abordăm problema naționalismului dintr-o poziție banală. În contextul sensului politic specific al cuvântului „queer” în Ucraina, precizat mai sus, combinația dintre o formulare „queer” și un slogan naționalist produce efecte explozive. Creând sloganul „Moarte pentru națiune, queer pentru dușmani”, pancarta face referire la cele mai noi forme de excluziune socială făcute în numele națiunii. În lectura noastră, ea cheamă la queerizarea (adică deconstruirea sau denaturalizarea) unei noțiuni fixate asupra ideii de dușman, la depășirea gândirii binare în termeni de „noi versus ei” în raport cu oamenii din teritoriile sub ocupație, la a lăsa în urmă o noțiune omogenă despre națiune. Apariția pancartei la marșul Kiev Pride ne amintește că și persoanele LGBT sunt privite drept „dușmanx” în imaginarul națiunii.

Opoziție față de discursului colonial

În timp ce feminismul *mainstream* recurge adeseori la o retorică postcolonială pentru a-și justifica poziționările naționaliste, activistx banalx abordează diferit

20. Legea a fost adoptată pe 4 octombrie 2018 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2587-19>).

problema puterii coloniale. Atitudinea critică față de hegemonia eurocentrică (și, în sens mai larg, vestică), care s-a manifestat în moduri multiple, este pertinentă pentru situarea activistxlor banalx. În această secțiune, ne vom apleca asupra a două direcții dinspre critica feministă banală, care se aliniază discursiv cu o perspectivă decolonială: caracterul colonial al capitalismului global și autoritatea vestică în producerea de cunoaștere.

Unul din cele mai grăitoare cazuri de critică anticapitalistă care vizează atât capitalismul global, cât și pe cel local, este proiectul activist „Sărăcie. Război. Eurovision”. Acesta a avut loc în mai 2017, când mii de vizitatori internaționali s-au strâns în Kiev cu ocazia Eurovision. Încercând să combată imaginea romanțată din media a concursului, grupul „Sărăcie. Război. Eurovision” a dezvăluit numeroase dovezi ale unor probleme acute, precum sărăcia în creștere sau războiul continuu, care stăteau în spatele „celebrării diversității”.²¹ Activistxle au atras atenția, în special, asupra multiplelor cazuri de violență care au avut loc în timpul pregătirilor pentru a găzdui Eurovisionul în Kiev, precum arderea unor așezări ale persoanelor rome,²² dislocarea persoanelor fără adăpost și exterminarea în masă a animalelor fără adăpost.²³ Activistxle au documentat cu atenție și au răspândit aceste cazuri online în germană, engleză, rusă și ucraineană, în procesul lor de a critica instrumentalizarea neoliberală a ideii de diversitate și de europenitate:

Homofobia, trans*fobia, lesbofobia, rasismul, militarismul, abilitismul, age-ismul și violența împotriva animalelor e singura „diversitate” pe care o regăsim atât în realitatea cotidiană ucraineană, cât și în timpul pregătirilor pentru Eurovision. Cazurile de rasism și homofobie neinvestigate devin cu atât mai semnificative în Ucraina în timpul Eurovision, în contrast cu agenda concursului promovată drept deosebit de incluzivă. În contextul crizei economice, militarizării și al turnurii

21. „Celebrăm diversitatea!” a fost unul din motto-urile oficiale ale Eurovision în 2017.

22. E demn de menționat faptul că alte grupuri activiste informale și-au exprimat în mod activ solidaritatea cu persoanele de etnie romă și au protestat împotriva *romafobiei*, de exemplu prin sloganul scandat de Blocul Queer-Anarho-Feminist la marșul pride din Kiev în 2017, „Da romilor, nu pogromurilor”

23. www.facebook.com/poverty.war.eurovision

politice către dreapta, orice dorință de a prezenta Ucraina drept o țară multiculturală și incluzivă este o insultă evidentă. Noi nu ne simțim în siguranță în timpul acestei „celebrări a diversității”, nici din punct de vedere economic, nici din punct de vedere fizic.

(Manifestul „Sărăcie. Război. Eurovision”, mai 2017)

E remarcabil că acțiunea activistă offline – un banner imens „Sărăcie. Război. Eurovision” agățat în vârful unei clădiri foarte înalte de lângă locația principală a Eurovision – a fost îndepărtat aproape imediat de către autoritățile de stat. Părea că interferează prea mult cu dorința celor la putere să treacă testul de europenitate, care presupune orice altceva în afară de sărăcie și război.

Alte inițiative banale care urmăresc o agendă feministă anticapitalistă abordează chestiunea justiției de mediu și rezistența la regimul capitalist abuziv. O astfel de colectivă, cooperativa textilă *ReSew*, își articulează poziția astfel:

Ne preocupă problemele industriei textile din perspectiva drepturilor muncitorilor și a impactului ecologic și propunem unele soluții, precum folosirea de materiale reciclate, recondiționare și restaurare. Cerem și salarii corecte pentru croitorese. În același timp, multx dintre clientx noastrx continuă să cumpere haine de pe piața de masă și devin astfel complicii industriei textile hiperexploatoare din Lumea a Treia²⁴ sau de aici, din Ucraina. Sincer, nu știm să gestionăm această informație decât prin intervenții activiste.

(Lukianova și Winter 2020)

În cadrul feminismului banal pot fi urmărite și intervenții activiste cu privire la alte fațete ale puterii coloniale precum controlul producției de cunoaștere. Reprezentative pentru acest subiect sunt dezbaterile dintre ONG-urile bogate în resurse și grupurile banale din jurul marșului de Ziua Femeilor din 2018. Literatura de specialitate din Europe Centrală și de Est arată cum, în contextul ONG-izării accelerate a activismului feminist și LGBT și finanțate economic prin

24. Deși termenul poate fi problematic în ziua de azi, el a fost folosit ca atare în textul sursă.

donațiile organizațiilor occidentale, ONG-urile devin parte din politicile globale occidentalocentrice (Butterfield 2014; Kováts 2016). În acest proces, ONG-urile în general sunt folosite de către capitalism și stat ca să „monitorizeze și controleze mișcările de justiție socială (și) să redirecționeze energia activistă către un model de organizare bazat pe carieră în loc de organizarea de masă capabilă de o transformare reală a societății” (INCITE! 2017, 3). Pentru că au mai multă putere și resurse, ONG-urile dictează câteodată o anumită agendă și, autosuficiente în metodele lor, marginalizează sau chiar deturneză astfel inițiative mai mici, neinstituționalizate. Ceva similar s-a întâmplat în Kiev în timpul pregătirilor pentru un marș stradal de 8 martie 2018: marșul tradițional *feminist* (care se ținea de prin 2008) a fost monopolizat deodată de un ONG și redenumit „Marșul Femeilor” în urma faimoaselor proteste anti-Trump din SUA. În analiza acestui caz, Daria Popova scrie:

S-a discutat în timpul pregătirilor pentru marșul din anul precedent (2017) alăturarea la inițiativa „Valul global de schimbare”, dar ideea a fost respinsă de activistxle queer feministx pentru că ar produce un efect colonial. Ele au explicat că, în timp ce activistxle susțin inițiativele femeilor din lumea întâi, acestea nu le susțin la rândul lor niciodată.

(Popova 2019; sublinierea noastră)

Îngrijorarea activistxlor cu privire la colonialism a avut efect în 2017. Cu toate acestea, un an mai târziu, protestul a devenit „Marșul Femeilor”, organizat de un ONG particular fără măcar să invite activistx queer feministx la discuție. Deși recunoaștem munca organizatorxlor și toate riscurile pe care și le-au asumat, suntem și de acord cu concluzia lui Popova că, având o tradiție îndelungată a protestelor feministe, o tranziție către un „marș al femeilor” este un pas în urmă pentru lupta feministă din Ucraina. Deși rebranding-ul s-a extins către un public mai larg, marșul câștigând tot mai multx participantx de la an la an, s-a născut printre participantx preocuparea de a nu avea pancarte „provocatoare” (adică antinaționaliste și antimilitariste) la marș. Deși, spre meritul organizatorxlor, au refuzat să

cenzureze pancarte, până la urmă a predominat o atitudine prudentă. Recent, o membră din colectiva ZBOKU a reflectat în felul următor asupra situației:

Pare că articularea unei agende antimilitariste în spațiul public a luat sfârșit odată cu ultimul marș feminist (2017) ... După aceea au mai existat marșurile femeilor organizate de niște ONG-uri. În discursul mainstream, doar activismul care strânge un public foarte larg este recunoscut ca atare.

(Vișnia Vișnia, geo și Siaivo 2020)

Din perspectiva noastră, experimentele activistelor de a inventa noi termeni, încât să altereze vocabulul anglo-american, este în mod special interesant. Pe lângă conceptul de *zboku*, explicat mai sus, vrem să introducem alt termen nou: *heteroobrecennost* (în rusă) sau *heteropripecenist* (în ucraineană). Neologismul a început să circule în mod activ în discursul banal sau feminist mai larg odată cu apariția într-un graffiti din fața prestigioasei Universități Naționale „Academia Kiev-Moghila”.

Propus de către o colectivă activistă anonimă și răspândit mai apoi pe un canal de Telegram cu același nume, neologismul se poate traduce aproximativ ca „heterofatalitate”. El reprezintă nu doar un regim social înțeles analitic (precum heteronormativitatea), ci și o stare de spirit care influențează viața oamenilor într-un mod dureros și lipsit de speranță. În lectura noastră, acest concept extinde problema sexualității ca fiind absolut relevantă pentru situația mai largă a Ucrainei și a Europei de Est, condamnate la a fi un etern „celălalt” într-un context global colonial. E demn de remarcat faptul că activistele banale preferă să translitereze și nu să traducă termenii pentru publicul străin. Sperăm să asistăm la recunoașterea termenului în discursul academic transnațional și la citarea conform contextului apariției sale, mai exact: *heteroobrecennost* (Colectivă activistă anonimă din Ucraina, 2017).

În discursul feminist mainstream din Ucraina post-Maidan, activismul feminist banal este acuzat adeseori de utopianism, o poziție care, aparent, nu ar duce la „schimbări practice”. Putem răspunde zicând, împreună cu Rita Raley,

că „acțiunile mici pot avea consecințe mari neprevăzute” și că trebuie să recunoaștem „valoarea a ceea ce e obișnuit, aparent banal, în propriii săi termeni” (Raley 2015, 270; sublinierea noastră). În același timp, semnificația activismului banal în Ucraina post-Maidan trece mult dincolo de „înfăptuirea cetățeniei bazate pe acțiuni mici” (Jacobsson & Korolczuk 2019, 15). Reinventând protestul feminist dincolo de scenariile instituționalizate, de agenda neoliberală a „drepturilor femeilor” și de modelele vestice de activism și de cetățenie, activismul banal schițează căi către viitoruri alternative, către un viitor care poate evita capcanele naționalismului, capitalismului și ale colonialismului, chiar și pe timp de război.

Mulțumiri

Le datorăm recunoștința noastră sinceră grupurilor activiste banale pentru permisiunea de a le folosi materialele. Mulțumirile noastre speciale merg către colectiva ZBOKU pentru colecția arhivală *open access* de artă activistă și politică contemporană pe care au creat-o și pe care o îngrijesc. Suntem recunoscătoare și lui Redi Koobak, Madina Tlostanova și Suruchi Thapar-Björkert pentru ajutorul editorial incredibil și pentru comentariile valoroase, dar și lui Jessica Zychowicz și Vita Iakovleva pentru gândirea împreună și pentru solidaritatea feministă.

Traducere din limba engleză: Corina Preda

Referințe bibliografice

- Ahmed, Sara. 2014. „Selfcare as Warfare.” *Feministkilljoys* (blog), August 25, 2014. <https://feministkilljoys.com/2014/08/25/selfcare-as-warfare/>.
- Butterfield, Nicole Ann. 2014. „LGBTIQ Advocacy at the Intersection of Transnational and Local Discourses on Human Rights and Citizenship in Croatia.” Ph.D. dissertation, Central European University, Budapest.

- Gržinić, Marina, Tjaša Kancler, and Piro Rexhepi. 2020. „Decolonial Encounters and the Geopolitics of Racial Capitalism.” *Feminist Critique: East European Journal of Feminist and Queer Studies* 3: 13–38.
- Halberstam, Judith. 2011. *The Queer Art of Failure*. Durham, NC: Duke University Press.
- INCITE! 2017. *The Revolution Will Not Be Funded: Beyond the Non-Profit Industrial Complex*. Reprint edition. Durham, NC: Duke University Press.
- Jacobsson, Kerstin, and Elżbieta Korolczuk. 2019. „Mobilizing Grassroots in the City: Lessons for Civil Society Research in Central and Eastern Europe.” *International Journal of Politics, Culture, and Society* (May): 1–18. <https://doi.org/10.1007/s10767-019-9320-7>.
- Kováts, Eszter, ed. 2016. *Solidarity in Struggle – Feminist Perspectives on Neoliberalism in East-Central Europe*. Budapest: Friedich-Ebert-Stiftung.
- Kulik, Volodimir. 2014. „Ukrainian Nationalism Since the Outbreak of Euromaidan.” *Ab Imperio* 3: 94–122. <https://doi.org/10.1353/imp.2014.0064>.
- Kulik, Volodimir. 2016. „National Identity in Ukraine: Impact of Euromaidan and the War.” *Europe-Asia Studies* 68, no. 4: 588–608. <https://doi.org/10.1080/09668136.2016.1174980>.
- Lukianova, Mariia, and Rita Winter. 2020. „Strociki iz jizni Ńveii” [Lines from Seamstresses’ Life]. *Feminist Critique: East European Journal of Feminist and Queer Studies* 3: 125–134.
- Lykke, Nina. 2010. *Feminist Studies: A Guide to Intersectional Theory, Methodology and Writing*. New York and London: Routledge.
- Majercik, Maria, and Olga Plahotnik. 2019. „Between Time of Nation and Feminist Time: Genealogies of Feminist Protest in Ukraine.” In *Feminist Circulations Between East and West/Feministische Zirkulationen Zwischen Ost Und West*, edited by Annette Bühler-Dietrich, 47–70. Berlin: Frank & Timme Verlag.
- OCHA. 2020. „Humanitarian Needs Overview: Ukraine.” <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-humanitarian-needs-overview-2020-january-2020> (accessed July 1, 2020).
- Popova, Daria. 2019. „Jinocii ci feministicinii? CiŃo trapilos z marŃem do Bereznea” [Women’s or Feminist Event: What Happened to the March on 8 March 2018]. *Feminist Critique: East European Journal of Feminist and Queer Studies* 2: 85–88.
- Quijano, Anibal. 2007. „Coloniality and Modernity/ Rationality.” *Cultural Studies* 21, nos.2–3: 168–178. <https://doi.org/10.1080/09502380601164353>.

- Raley, Rita. 2015. „The Ordinary Arts of Political Activism.” In *Global Activism*, edited by Peter Weibel, 289–297. Cambridge, MA and London: Massachusetts Institute of Technology Press.
- ReSew. 2019. „Dovga rozmova z ReSew teplogo litniiogo veciora” [A Long Conversation with the ReSew in a Warm Summer Evening]. ZBOKU (blog), February 10, 2019. <https://zbokuart.wordpress.com/2019/02/10/resew/>.
- Rozmîta povistka. 2019. “Rozmîvatî, tak z musikoiuu” [Gotta Blur – Blur with Music!]. ZBOKU (blog), July 22, 2019. <https://zbokuart.wordpress.com/2019/07/22/blurred-agenda/>.
- Sabsay, Leticia. 2013. „Queering the Politics of Global Sexual Rights?” *Studies in Ethnicity & Nationalism* 13, no. 1: 80–90. <https://doi.org/10.1111/sena.12019>.
- Said, Edward W. 1994. *Culture and Imperialism*. New York: Vintage Books.
- Sonevițki, Maria. 2019. *Wild Music: Sound and Sovereignty in Ukraine*. Middletown: Wesleyan University Press.
- Suchland, Jennifer. 2011. „Is Postsocialism Transnational?” *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 36, no. 4: 837–862.
- Vișnia Vișnia, geo, and Siaivo. 2020. „Tomu șcio mî govorîmo z uzbicciia” [Because We Speak from the Side of the Road]. *Feminist Critique: East European Journal of Feminist and Queer Studies*. <https://feminist.krytyka.com/ua/articles/tomu-shc-homy-hovorymo-z-uzbichchya> (accessed July 1, 2020).
- Walters, Suzanna Danuta. 2014. *The Tolerance Trap: How God, Genes, and Good Intentions Are Sabotaging Gay Equality*. New York: New York University Press.
- Iurcenko, Iulia. 2020. „Ukraine and the (Dis)Integrating Empire of Capital.” *Lefteast*(blog), January 9, 2020. www.criticatac.ro/lefteast/ukraine-disintegrating-empire-of-capital/.
- Jurjenko, Tatiana. 2001. „Ukrainian Feminism(s): Between Nationalist Myth and Anti-Nationalist Critique.” *Vienne: IWM Working Paper* 4. <https://cdn.atria.nl/epublications/2001/UkrainianFeminism.pdf>.
- Jurjenko, Tatiana. 2008. „Vpisivaia v dîskurs naționalnogo: Ucraïnskii feminism ili feminism v Ucraïine?” [Inscribing to the Nationalist Discourse: Ukrainian Feminism or Feminism in Ukraine?]. In *Genderîe rînkî Ucraïini; politiceskaia economia naționalnogo stroitelstva* [Gendered Markets of Ukraine: Political Economy of Nation-Building], 38–72. Vilnius: European Humanities University Press.

Deja apărute:

BROȘURI:

I. În română

- A. Răvășel – Mircea Rosetti
- *Adina Marincea* – Asta (nu) e o poveste de dragoste! LoveKills, punk și primii 20 de ani de anarha-feminism în România
- *Adrian Tătăran* – Panait Mușoiu (ed. I)
- Anarhie relațională, nu libertarianism! Mic ghid de re-imaginat relațiile noastre de zi cu zi
- Anarhismul și vechea mișcare socialistă
- *Andie Nordgren* – Anarhia relațională (introducere de *hopancarusel*)
- Anuarul Anarhivei 2020, 2021, 2022
- *André Gorz* – Ideologia socială a automobilului
- *bell hooks* – Să înțelegem patriarhatul
- *C. Ganait* – Anarhismul în Bucovina de Nord. O scurtă istorie (1925-1935);
– Nestor Mahno în România (1921-22);
– O părere: 100+ ani de publicistică libertară în România
- *C.A.M. Anti-Exploatare* – Scurt ghid de bune practici. Cum să ne facem viața mai ușoară și să reducem exploatarea când muncim împreună
- *CCRI / EZLN* – O declarație pentru viață și alte texte (2020-2021)
- *Chiara Bottici* – Anarhafeminism: către o ontologie a transindividualului
- *Colin Ward* – Anarhismul ca teorie a organizării
- *CrimethInc* – Ucraina. Perspective anarhiste locale. Împotriva invaziei ruse;
– *Vot vs. Acțiune Directă*
- *Cristian-Dan Grecu* – Cșipike, piticul comunist
- Cum să organizezi un grup de Cruce Neagră Anarhistă. Un ghid practic
- *David Graeber* – Ești un anarhist? Răspunsul te-ar putea surprinde!
– Noii anarhiști
– Speranța în comun
- *Dennis Fox* – Anarhism și psihologie
- *Necunoscut* – Slogane din mai 68
- *Emma Goldman* – Căsătorie și iubire
– Gelozia: cauze și posibile remedii
– Nu există Comunism în URSS
- *Errico Malatesta* – Anarhia
- *Giorgio Agamben* – De la un stat al controlului către un praxis al puterii destituentă
- *Institutul pentru Studii Anarhiste* – Genul
- *Ionuț-Valentin Cucu* – Kurzii, între naționalism identitar și federalism libertar

- *Lucy Parsons* – Principiile anarhiei
- *Maria Majercik și Olga Plahotnik* – Protest feminist banal în Ucraina post-Maidan
- *Martin Veith* – Neobosot! Iuliu Neagu-Negulescu – Război războiului
- *Mary Nardini Gang* – Către cea mai queer dintre insurecții
- *Mechel Stanger* – Amintirile unui anarhist din România
- *M.E.K.A.N.* – Demoni Dansatori: cugetări provizorii asupra mișcării free party siciliene
- *Mihail Bakunin* – Catehism revoluționar
- *Murray Bookchin* – Municipalismul libertar
– *Revolta marinarilor din Kronstadt*
- *Nick Heath* – O scurtă istorie a mișcării anarhiste bulgare
- *Nimeni nu e ilegal* – Împreună împotriva granițelor, statelor și războaielor!
- Panait Mușoiu: o scurtă biografie și câteva anexe literare (ed. II)
- *Philip Richlin* – 10 reguli pentru o societate non-violentă
- *Piotr Kropotkin* – Ordinea
- *Robert Graham* – Ideea generală a Revoluției la Proudhon
- Sub același acoperiș: Antologia revendicărilor și analizelor pentru dreptate locativă — o perspectivă intersecțională în contextul pandemiei COVID-19
- Suprarealism și anarhism
- Ucraina, vești de pe frontul libertar
- *Veda Popovici* – Poliția Ucide! Practici și principii pentru o solidaritate feministă anti-represiune
- *Vlad Brătuleanu* – Anarhismul în România

II. În maghiară

- A Combahee River Collective Nyilatkozata
- *Adina Marincea* – Ez (nem) egy szerelmi történet! LoveKills, punk és az anarchafeminizmus első húsz éve Romániában
- *Angela Davis* – Reformáljuk meg vagy számoljuk fel a börtönököt?
- *Audre Lorde* – A düh használatáról: a rasszizmusra válaszoló nők
– Életkor, rassz, osztály és nem: Nők újradefiniálják a különbséget
- *bell hooks* – Feminista politika
– Megérteni a patriarhátust
- *C. Ganait* – Vélemény: 100+ évnyi libertárius publicisztika Romániában

Deja apărute:

- *Carmen Gheorghe* – Fejünkbe húzzuk a szoknyáinkat a roma feminizmusért
- *Carolina Vozian* – Könyv, kéglí, kéreg, kuckó, kvártély
- *CrtimethInc.* – Az én mint Másik. Reflexiók az öngondoskodásról
- *David Graeber* – Közös remény
– Te anarchista vagy? A válasz meglephet!
- *Georgiana Aldessa Lincan* – A fehér privilégium felhasználása a társadalmi igazságosságért folytatott harcban
- *Giorgio Agamben* – Az ellenőrző államtól a destituáló hatalom praxisáig
- Határokon átívelő feminista manifesztum
- *Két Dűsznómia* – A személyes egyben politikai – javaslatok baloldali aktivista körökben alkalmazható jó gyakorlatok
- *Kimberlé Crenshaw* – Az interszekcionalitás sürgőssége
- *Murray Bookchin* – Libertárius municipalizmus
- *Oana Dorobanțiu* – Szövetségesség és performativitás: mit jelent szövetségességnek lenni?
- *Poór Péter* – Liberter pedagógia Spanyolországban (1868-1939)
- *Robin Pajtás Szabadiskolája* – Paulo Freire és „Az elnyomott pedagógiája”
- *Sam Dolgoff* – Autonómia és föderalizmus
- *The Ongoing Collective* – Anarchafeminista Manifesztum 1.0
- *Vincze Enikő* – Küzdelmek a társadalmi reprodukció terén világhírű idején: Lakhatási igazságosság Romániában

III. În engleză

- *Adina Marincea* – This is NOT a love story! LoveKills, punk and the first 20 years of anarcho-feminism in Romania
- *Cosmin Koszor-Codrea* – Science popularization and Romanian anarchism in the nineteenth century
- *Cristian-Dan Grecu* – Cspike, the Communist Pipsqueak
- *Martin Veith* – War against war
- *Mechel Stanger* – The memoirs of an anarchist from Romania
- *M.E.K.A.N.* – Ecstasy in the time of cholera
- *Nimeni nu e ilegal* – Together against borders, states and wars
- *Vlad Brătuleanu* – A Brief History of Anarchism in Romania
- Essential Strike Manifesto for the 8th of March / A nélkülözhetetlen sztrájk március 8-i manifesztuma /

Manifestul grevei esențiale de 8 martie

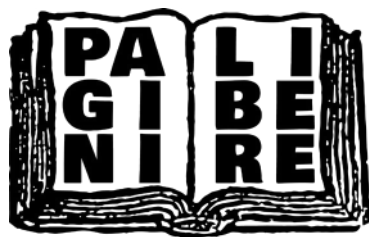
IV. Alte limbi

- *A. Răvășel* – Petite histoire du mouvement libertaire roumain du XIX-ème siècle à présent
- *M.E.K.A.N.* – Ekstase in Zeiten der Cholera
- *Veda Popovici* – La Police assassine ! Pratiques et principes pour une solidarité féministe contre la répression.

CĂRȚI:

I. În română

- Nicolas Trifon: un parcours libertar internaționalist – interviuri
- *Iuliu Neagu-Negulescu* – Arimania
- *Mihail Bakunin* – Dumnezeu și Statul
- *Mihail Bakunin* – Federalism, socialism și antiteologism & Catehism revoluționar
- *Precum furtunile* – colecție de poezii queer
- *Queerș pentru Palestina* – luări de poziție, eseuri și poeme culese de Blocul Roz
- *Henry David Thoreau* – Walden sau viața-n pădure (o ediție ilustrată)
- *Murray Bookchin* – Să ne amintim de Spania

2024